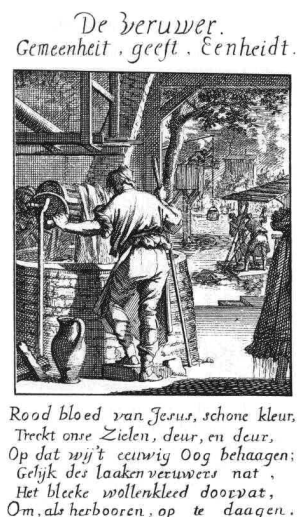
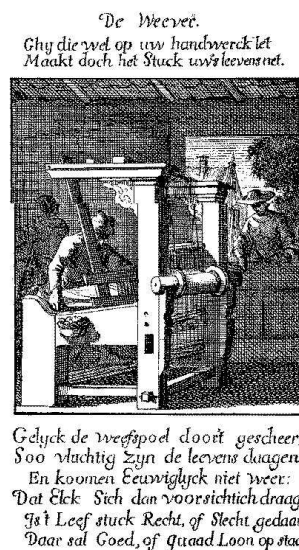
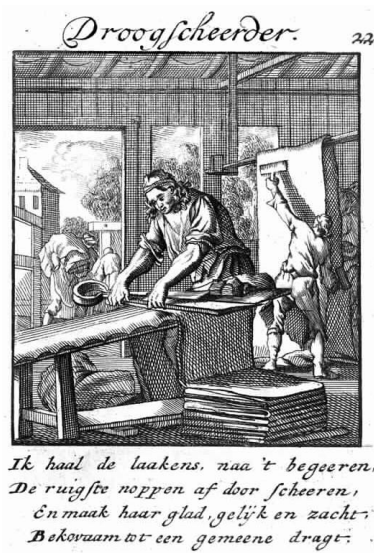

Lakens, loodjes, ordonnantie en impost

In dit document stel ik drie verschillende onderwerpen aan de orde die echter alle met elkaar hebben te maken. In de eerste plaats is dat de lakenindustrie, zoals die eeuwenlang, met name in het westen van het land heeft gefloreerd. Een bedrijfstak waarin het product wol op talloze manieren werd bewerkt, omgeven door vele controleurs en beoordelaars.

Daarnaast schrijf ik over de loodjes waarmee de producten uit de lakenindustrie werden voorzien. Niet één, maar meerdere, aangezien elk bewerkingsproces werd afgesloten met een keurmerk in de vorm van een loodje. Loodjes die heden ten dage nog steeds door 'piepers' met een metaaldetector in de grond worden gevonden en die een interessante blik werpen op vele eeuwen terug.

Als laatste publiceer ik een getranscribeerde tekst van een Ordonnantie uit 1666 van de Groninger Provinciale Staten, betreffende de 'generale middelen' (consumptiegoederen), waarop impost, (BTW), werd geheven. Eén van die middelen was 'de Wolle Laeckenen'. Hierbij gaat het enerzijds om de verschillende producten waarop de impost werd geheven, anderzijds om de loodjes die na de bewerking en betaling aan de producten dienden te worden bevestigd.

**PLACCAET, RESOLUTIE,
Generale Ordonnantie,**

De bereiding van lakens

Laken is een wollen stof die eerst wordt geweven en vervolgens wordt vervilt, waardoor hij warmer is dan geweven stoffen maar sterker dan vilt. Lakense stof wordt gebruikt om kleding van te maken, maar ook voor het bekleden van meubels en wanden. Laken werd in vroeger eeuwen in de huiswerkplaatsen geproduceerd, tezamen met andere weefsels waaronder warpen, baaien, saaien, rassen, greinen, fusteinen en raspen (zie verderop de verklarende woordenlijst). Vanwege het nogal gecompliceerde productieproces werd de lakennijverheid al spoedig een zaak van gespecialiseerde ambachtslieden. Voor de productie van een standaard laken waren 27 deel bewerkingen nodig.

Op een 18e eeuwse schilderij zijn zestien bewerkingen voor de productie van een standaard laken te zien.

De lakenindustrie begint in de 12e en 13e eeuw in Vlaanderen. De Noordelijke Nederlanden volgden aan het eind van de 13e en 14e eeuw. De eerste steden, waar in de stadsarchieven melding wordt gemaakt van lakenproductie, zijn o.a. Middelburg (1271), Haarlem (1274), Dordrecht (1276) en Delft (1316).

Na 1400 groeide de lakenindustrie van Leiden uit tot de belangrijkste in Europa. In Leiden werd de productie voor het eerst geïndustrialiseerd. Dat wil zeggen dat het gehele productieproces niet meer binnen één bedrijf plaatsvond maar volgens een strikte taakverdeling, waarbij in diverse stappen halffabricaten werden geproduceerd. Het gehele productieproces stond onder strenge controle. Hiermee werd een constante hoge kwaliteit van het laken bereikt, waardoor Leids laken zeer gewild was. In 1417 besloot de Hanze dat alleen gekeurd Leids laken mocht worden verkocht. Na 1500 nam de concurrentie uit andere delen van Europa, met name Engeland, toe en verloor Leiden haar leidende positie in de lakenproductie. In de 17^e eeuw kreeg Leiden opnieuw een leidende en toonaangevend positie.

De oorspronkelijke grondstof voor lakens was wol. Het inkopen van de wol werd gedaan door drapeniers. Door hen werden de verschillende deelbewerkingen uitbesteed. Wanneer de ruwe wol nog aan de huid van het schaap werd aangeleverd, moest deze eerst van de huid worden verwijderd. De huiden werden daarvoor geweekt en vervolgens te drogen gehangen, waarna de wol van de huid kon worden verwijderd. Dit proces wordt het plooien genoemd.

Isaac Claesz. Van Swanenburg

*The Removal
of the Wool
from the Skins and the Combing.*

Alvorens de wol tot garen kon worden gespind, diende ze gewassen, gekamd en gepluisd te worden. Dan werd de wol geeraard, dit is het met een kaard, een borstelachtig instrument met kleine haakjes, de wolhaartjes zo plaatsen dat ze allemaal netjes naast elkaar kwamen te liggen. Daarna gebeurde het kettingpappen, een bewerking waarbij het garen van een dun laagje lijm werd voorzien, zodat deze tijdens het weven niet zou breken. Tenslotte werd het garen op klossen gewonden, het babijnen, waarna het weven kon plaatsvinden.

Isaac Claesz. Van Swanenburg

*Het spinnen,
het scheren
van de ketting
en het weven.*

Wanneer een laken was geweven, werd deze nauwkeurig bestudeerd op fouten en oneffenheden. Noppers en nopsters waren degenen die bij de ontdekking van een fout of oneffenheid, deze met behulp van nopijzers, messen en scharen moesten verwijderen.

Gevelsteen

De volgende bewerking was het verven van de lakens. Dit gebeurde door blauwververs, wier kleurenpalet bestond uit lichtblauw, donderblauw, lichtgroen, donkergroen en een soort zwart, dat men moreit noemde, of het werd gedaan door roodververs, die in de kleuren lichtrood, donkerrood, paars, licht en donkergroen en gele kleuren verfd.

De verfstoffen die hiertoe werden gebruikt waren wouw voor gele verfstof, meekrap voor rode verfstof, wede en lakmoes voor blauwe verfstof. Ook maakte men gebruik van aluin om de verfstoffen aan de wol te laten hechten.

Een andere werkwijze was dat de garens vóór het weven al werden geverfd, wat een betere resultaat opleverde.

Op het verfproces werd streng toegezien, opdat de geverfde lakens aan de eisen voldeden. Dit werd onder andere gedaan door staalmeesters, die de lakens vergeleken met de kleuren op een staal en na goedkeuring het laken voorzagen van een staallood.

*Isaac Claesz.
Van Swanenburg*

*Het vollen en verven
(uitsnede).*

In de daarop volgende bewerking was het de taak van de voller of volder de lakens te vollen (het 'laten vervilten' van een wollen weefsel). Dit is een bewerking om de vezels dichter ineen te werken, waardoor een stevige, waterdichte stof ontstaat die minder vatbaar is voor krimp. Volgens de traditionele methode werd het weefsel gedompeld in een grote bak met heet water, urine, zeep en vollersaarde: een vette klei die het vuil uit de vezels opnam (natrium-kleisoort). Door het weefsel met de voeten aan te stampen vervilte en kromp de stof en werd het ook dikker.

Hierna werd het opnieuw gewassen, gedroogd en geruwd en geschoren, teneinde de wolharen alle op gelijke lengte te brengen.

Tot slot werd het laken geperst en geglansd, waarna het laken geschikt was voor de verkoop.

←
*Lakenlood met
meerdere merktekens.*

→
*Lakenlood van Leiden:
Wolle deeken gemaakt
binnen Leyden*

Op alle bovenstaande deelbewerkingen werd door de stadsbesturen streng toezicht gehouden. Deskundige ambtenaren waakten over de kwaliteit van elke bewerking. Hieronder waren waaronder de staalmeesters die de toepassing van de kleuren en het verven middels staalkaarten in het oog hielden.

Wanneer lakens na een bepaalde bewerking niet aan de gestelde eisen voldeden, werden deze afgekeurd door middel van een "klop" in het lood. Dit was een extra stempel in het lood, waarin werd aangegeven waarom het laken werd afgekeurd, bijvoorbeeld omdat het te dun of te oneffen was. Soms werden lakens ook teruggestuurd, zodat deze niet op de markt terecht kwamen. Voldeed een laken wel, dan werd deze voorzien van een loden zegel, zonder klop: een deelbewerkingslood. Het eindproduct kon wel zeven verschillende loden bevatten.

Volmolens en klandermolens

In de gouden eeuw was er in Leiden een levendige lakenindustrie. Veel schapenwol met name van het Marino schaap uit Spanje werd hiervoor verwerkt en geweven. Na het weven volgde het ‘vollen’, een nabewerking van de geweven wollen stof, waarmee de weefselstructuur dichter en vaster werd gemaakt. Door deze behandeling vervilte het weefsel, waardoor de kwaliteit sterk verbeterde. Hierbij werden toevoegingen zoals aarde, menselijke urine, reuzel, warm water en zeep gebruikt om het vervilten te bevorderen. Het vollen gebeurde in kuipen waarin honderden arbeiders urenlang, voor sommige kwaliteiten zelfs dagenlang, het weefsel bewerkten. Na het verviltingsproces werd het weefsel gewassen en te drogen gehangen.

Begin 1600 werd te Leiden molen ‘De Haan’ gebouwd als volmolen. Door de windkracht kon het ‘vollen’ worden gemechaniseerd en het stamp- en kneedwerk werd overgenomen door de molen. Dit spaarde per molen zo ongeveer 100 arbeiders uit. Er werden dan ook zo’n 25 van deze molens gebouwd rond Leiden. Vaak in opdracht van het stadsbestuur maar altijd buiten de stadsgrenzen. Dit zal te maken hebben gehad met stankoverlast die deze werkzaamheden met zich mee brachten, de molens moesten een goede windvang hebben en gebruikten voor het ‘vollen’ veel water. Ook werden volmolens of voldersmolens gebouwd, die werden aangedreven door paarden of water toegepast, die met houten stampers het laken bewerkten.

Gouda had al in de veertiende eeuw een belangrijke lakenindustrie en –handel, zo blijkt uit aangetroffen vermeldingen van volders en ‘ververs’ in Goudse geschriften daterend uit 1331 en 1338. Na de val van Antwerpen, in 1585, namen Vlaamse arbeiders hun intrek in Gouda. Zij mochten in Gouda hun werk verrichten volgens de keur van Brugge, wat in Leiden verboden was. De Vlamingen, merendeels saaiwerkers, vervaardigden een lichtere kwaliteit laken, die daarmee ook goedkoper was en waarmee men beter kon concurreren. Hun producten gingen vooral naar de landen in het zuiden van Europa. De traditionele dikke lakense stof werd door hun dunnere saaien geleidelijk naar de achtergrond gedrongen.

Omstreeks 1620 was de Goudse lakenindustrie tot de belangrijkste plaatselijke nijverheid uitgegroeid. In datzelfde jaar werd een volmolen gebouwd als een getijde molen. Het waterrad werd aangedreven door het verschil in waterhoogte tussen de Hollandse IJssel en de stadgrachten. Dit rad dreef de stampers in de kuipen waar de wol werd gevold aan. In 1631 werd een tweede, soortgelijke molen gebouwd. Het gebouw waarin deze molen zich bevond bestaat nog en staat op de Punt, boven de gewelven van het kasteel. Het is het enige overeind gebleven bouwkundige overblijfsel van de lakennijverheid in Gouda.

De Volmolen te Amersfoort dateert uit 1645 en was oorspronkelijk tegen de Koppelpoort aangebouwd. Volmolens werden ook wel stinkmolens genoemd.

In Limburg werden veel volmolens langs beken gebouwd, waardoor enerzijds gebruik kon worden gemaakt van het stromende water als aandrijvingskracht, anderzijds was er voldoende water beschikbaar voor het wassen van de stoffen.

De klandermolen werd gebruikt in de greinindustrie en was bedoeld om de lichte weefsels als greinen en rassen van hun glans te voorzien. De kalender was een machine die bestond uit twee of meer boven elkaar liggende cilinders, welke door kniehefbomen en gewichten tegen elkaar geklemd konden worden. Hoe zwaarder de druk, hoe gladder de stof werd. In Leiden waren twee van deze molens aanwezig. Een derde bevond zich bij Warmond.

Het lakenlood of lakenzegel

Lakenloodjes waren een soort keurmerk die aan het laken werd bevestigd om duidelijk te maken wat de kwaliteit ervan was en in welke categorie het desbetreffende laken viel.

Wanneer het gebruik van lakenloodjes precies is begonnen, is niet bekend, maar het oudste lakenlood, in Noord-West Europa gevonden, is opgegraven in Amsterdam en dateert van omstreeks 1275.

In de Goudse “Keuren op de draperie” wordt beschreven welke functie de lakenzegels hadden. Zo moesten de waardijns, degenen die de kwaliteit controleerden, bij hun aanstelling zweren: *‘alle laeckenen, die qualick gheverwet zijn, alle laeckenen, die te groff van hair zijn, ende alle onghelijcke laeckenen (...) onghesegelt te laeten.’* Het loodzegel diende dus om de hoge kwaliteit te garanderen.

Lakenlood van Leiden -met de gekruiste sleutels (1646).

Het lood heeft 3 ingeklopte merkjes o.a. een dubbelkoppige adelaar.

Vindplaats Waterland.

Bron:

<http://home.vondsten.nl/vondsten/45033/vondst.html?&PAG=1,2>

Na iedere deelbewerking werd het laken gekeurd. *‘Die wever of volre of verwer of droechscherer’* deed na zijn werk een lood met zijn huiskleur aan de stof om het door de waardijns te laten keuren. Na goedkeuring hechtten zij er een lood aan met het stadswapen en kon het laken naar de volgende bewerking, of terug naar degene die zijn werk niet goed had verricht. In dat geval werd het lood van een klopp - een inslag - voorzien, waaruit de bewerker af kon leiden wat eraan schortte. Kloppen zijn kleine secundaire instempelingen in het hoofdlood. Bijvoorbeeld de D duidde op een te dunne stof. Daardoor bevatte het laken een reeks loodjes met alle informatie die van belang was, evenals de lengte, kwaliteit, plaats van productie, het verfpcedé. Andere ingeslagen klopps waren bijvoorbeeld de letters M, W of STUCS. De M gaf daarbij aan dat de meester verantwoordelijk was voor de fouten in het weefsel. De W gaf aan dat de wever verantwoordelijk was en STUCS betekende dat de stof van zo'n slechte kwaliteit was dat hij zonder stadszegel verkocht moest worden.

Deze strenge controle zorgde ervoor dat de koper volkomen kon vertrouwen op de gegevens die het lood vermeldde.

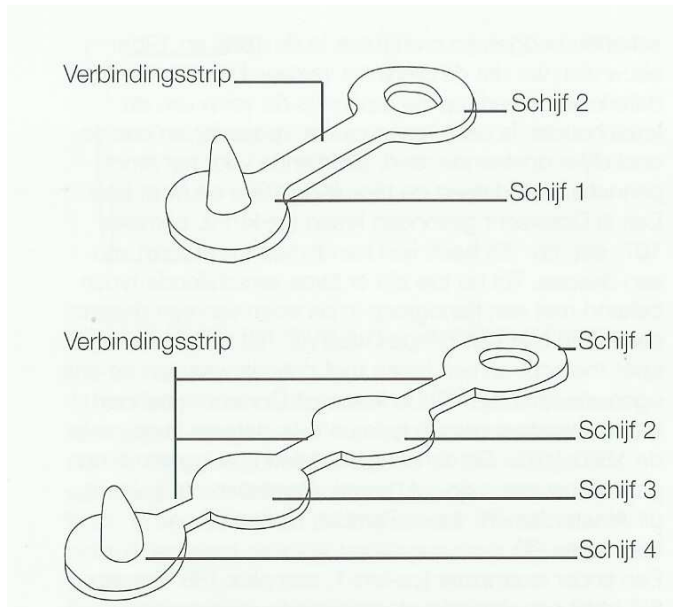

Lakenlood met het wapen van Delft.

De waardijns maakten gebruik van verschillende loden, verschillend qua grootte, qua klop en qua afbeelding. Ieder kenmerk van het laken kon op het zegel aangegeven worden. Illustratief is het volgende voorbeeld. Wilde men van ‘grauwe wol’ een voorlaken maken, dan moesten de keurmeesters ‘die laeckenen teyckenen mit een sonderlinge loot’.

Als een laken het staallood aangehecht kreeg, was het af. Er mocht niet meer aan de stof gewerkt worden.

Door de deelbewerkingen ontstond ook een verscheidenheid aan verschijningsvormen van de loden. Naar vorm zijn de pijp- en pinnenloden te onderscheiden. De meest voorkomende loden zijn de pinnenloden.

Pinnenloden bestaan uit twee platte schijven met een verbindingsstrip ertussen. In de ene schijf zit een gat en in de andere een pin. Deze pin werd door de stof gestoken en dan door het gat in het lood, waarna hij met een zegeltang of pers op elkaar werd geperst. In de zegeltang of pers zat een matrijs met hierin de nodige informatie, die door het persen op het lood werd overgebracht.

Lakenloden komen in vele diverse maten en soorten voor. De grootte kan variëren van zo'n anderhalf tot ongeveer acht centimeter.

De pijploden zijn langwerpige loden die om een aantal draden werden geschoven waarna er een merkje in werd geslagen. Met name wevers maakten gebruik van dit type lood.

Lakenlood van Leiden: 62 el, diameter 35 mm (maximaal), gewicht 17.2 gram.

Bron:

<http://veiling.catawiki.nl/kavels/380233-lakenlood-leiden-2-stuks>

- 17e-eeuw

Aan een laken werden meerdere loden bevestigd. Meestal waren dat loden die de verschillende stappen uit het productieproces vertegenwoordigden. Zo werd het eerste lood aan het begin van het weven van het laken al bevestigd. Wanneer het laken later gekeurd werd op verschillende kwaliteitseisen, werd dit in het lood aangegeven door middel van het aanbrengen van kloppen.

Het hoofdlood toont vrijwel altijd het wapen van de stad waarin het laken werd gemaakt. In Leiden waren dit bijvoorbeeld de gekruiste sleutels en al in de 14e eeuw waren dit de drie

kruiden van Bergen op Zoom. Ook de stad Breda toont drie kruisen in het wapen en dus ook op de lakenloden uit deze stad. Andere productiesteden waren onder andere Delft, Gouda, Rotterdam, Amsterdam, Amersfoort en Den Bosch.

Lakenlood, deelbewerders lood met aan de voorzijde het met drie blaadjes gekroonde wapen van Rotterdam en rondom tekst en aan de keerzijde een dubbelkoppige adelaar, het ververssymbool met rondom tekst en dichtgeklapt.

De aparte loden voor de verschillende bewerkingen, ook wel deelbewerdersloden genoemd, tonen meestal een familiewapen van de bewerker, een voorwerp uit dat wapen of een huismerk, al dan niet met de initialen van de bewerker zelf. Deze groep vormt de hoofdmoot van de gevonden lakenloodjes.

*Lakenlood.,
Voorzijde: vier klopstempels te weten; de letter P twee adelaars, een huismerk en een klop met de woorden dubbel verwe.
Keerzijde: een afbeelding van een adelaar?
Herkomst: onbekend.
Locatie Rotterdam spoortunnel.
Gevonden op het stort.
Datering: 16e/17e eeuw, afmeting 25 mm.*

*Lakenlood
Voorzijde: huismerk met de initialen WI.
Keerzijde: geen tekens.
Herkomst: onbekend.
Locatie Rotterdam spoortunnel.
Gevonden op het stort.
Datering: 16/17e eeuw.
Afmeting: 17 mm.*

Aan elk laken waren dan ook meerdere van deze loodjes bevestigd. Eén voor iedere stap uit het productieproces. Zo waren er loodjes voor het noppen, vollen, ruwen, scheren en verven van het laken. Het verven werd zelfs vaak in meerdere stappen uitgevoerd, die elk ook weer afzonderlijk gekeurd moesten worden.

Op de achterzijde van het lood werd soms nog wat extra informatie toegevoegd, zoals de totale lengte van het laken toen het gemaakt werd. Dit werd met een klop in het lood geslagen. Een ander gegeven dat soms wordt aangetroffen is in hoeveel delen het laken werd verkocht. Dit werd aangegeven met een zogenaamd telmerk.

Lakenlood uit Haarlem

53½ el

17e eeuw

Ook zijn er loden waarin een getal staat gekrast. Dit stond vermoedelijk voor het aantal kettingdraden dat voor de stof werd gebruikt. Het aantal kettingdraden is een maat voor de fijnheid van de stof.

Doos met stempels voor lakenloodje, collectie Lakenhal Leiden.

Rond stempelvlak waarop in spiegelbeeld het wapen van Leiden staat afgebeeld, rondschrift 'VERWE VAN LEYDEN'

In de middeleeuwen werd er, na alle keuringen, nog een eindlood aan het laken bevestigd. In latere tijden, 16e eeuw en later, werden de 'kloppen' in het hoofdlood vervangen door de bevestiging van allemaal aparte loden voor iedere bewerkingstap en de controle hierop. Hoe groter het lood, hoe beter de kwaliteit. Zo zijn er loodjes met een diameter van 77 mm gevonden (Hazerswoude en Schagen). Kleine loodjes werden veelal door bewerkers gebruikt, zij plaatsten meestal hun initialen of een huismerk.

Het staallood symboliseerde dat het laken klaar was.
Er mocht niet meer aan gewerkt worden.

Het woord 'staal' verwijst naar een monster van laken waarmee de keurmeesters de gemaakte stof vergeleken.

Staallood van Rotterdam.

De lakenhal te Leiden

De Lakenhal te Leiden werd in 1642 gebouwd en geldt als een van de hoogtepunten van het Hollands classicisme. Tot 1800 diende het gebouw ter keuring van het Leidse laken. Hier kwamen de gouverneurs en staalmeesters van het lakengilde bijeen. De collectie van het museum bevat stukken die herinneren aan de omvangrijke Leidse textielindustrie. Zo staan de stadia van wolproductie afgebeeld op een grote reeks schilderijen van Isaac van Swanenburgh (vader van Jacob van Swanenburgh, een van Rembrandts leermeesters) uit de 16de eeuw. De lakenhandelaren leverden hun stoffen af op het voorplein, waar de staalmeesters het keurden. In de grote gildezaal, ook wel Grote Pers genoemd, kregen de balen dan een loden zegel als waarmerk. Exemplaren hiervan zijn gevonden in Indonesië, Zuid-Afrika en Amerika.

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Museum_De_Lakenhal

Het beeldhouwwerk boven de entree van de Lakenhal te Leiden toont een volmolen omzoomd door balen laken.

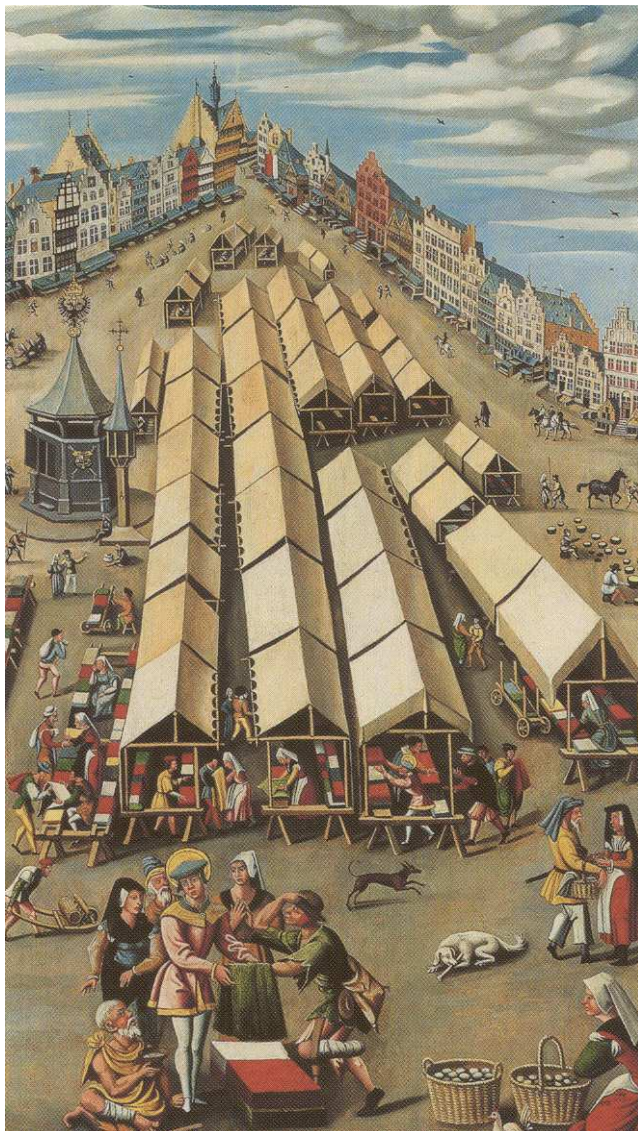
“Entree Lakenhal” by Marion Golsteijn - Eigen werk. Licensed under CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Entree_Lakenhal.JPG

“Atlas de Wit 1698-pl017b-Leiden - Lakenhal” by Frederik de Wit

Dit is een afbeelding van de collecties van de Koninklijke Bibliotheek, de Nationale Bibliotheek van Nederland Licensed under Publiek domein via Wikimedia Commons - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Atlas_de_Wit_1698-pl017b-Leiden_-_Lakenhal.jpg

Schilderij 'De lakenmarkt te 's-Hertogenbosch'

Nevenstaande afbeelding toont het schilderij van de lakenmarkt te Den Bosch.

Eenduidig is men er niet over want soms vermeldt men Jeroen Bosch als de maker ervan, andere bronnen vermelden 'anonymous'.

Dit geldt eveneens voor het ontstaansjaar. Er worden meldingen gedaan van 1530, maar ook van 1671. En dan is er een overeenkomstig schilderij met alleen een andere wolkenpartij, waarbij vermeld staat dat dit de lakenmarkt te Maastricht is.

Hoe dan ook, het schilderij toont duidelijk dat de lakenhandel een groots gebeuren was.

Schilderij 'De Lakenmarkt' uit 1671

'De lakenkooplieden'

De lakenmarkt te 's-Hertogenbosch circa 1530

<http://www.bossche-encyclopedie.nl/straten/markt.htm>

Gezicht op de Lakenmarkt van 's-Hertogenbosch vanuit de Korte Kerkstraat naar de Hoge Steenweg. Dit schilderij toont in vogelvlucht de Bossche markt met de omringende laatgotische bebouwing; in het midden de kramen van de lakenhandelaars. Het werd vervaardigd in opdracht van het gewandsnijders- en droogscheerdersgilde. De leden van dit gilde waren werkzaam in de lakennijverheid en de lakenhandel. Op de voorgrond Sint-Franciscus, de patroonheilige van het gilde, die stoffen uitdeelt aan de armen. Links de waterput en de schandpaal. De lakenkramen beslaan de eerste en voornaamste rijen op de markt.

Anoniem. Afmetingen van het schilderij: hoogte 126 cm, breedte 67 cm, olieverf op paneel, locatie Noordbrabants Museum. Het huis 'Inden Salvatoer', waar Jheronimus Bosch woonde, is het zevende huis van rechts.

Bron:

Jacob, B.C.M., *Schilderij 'De Lakenmarkt' Handel en marktwezen in de Middeleeuwen.*

Verklaring van enige begrippen

Baai - grof wollen weefsel, aan laken verwant.

Blauwverven - het blauw kleuren van weefsel, ook van stukken die in allerlei tonen van paars, purper of violet moesten worden gekleurd, met kleurstoffen die door gisting moesten worden omgezet.

Boezel - soort van wollen stof, waarvan voornamelijk boezelaars (voorschoten, schorten) gemaakt worden.

Bombazijn - mengweefsel, dikwijls bestaande uit ketting van linnen en inslag van katoen, dat veel gebruikt werd voor voering, werkmansondergoed enz.

Bourat (Borat) - weefsel van zijde en wol, werd voor allerlei kledingstukken gebruikt, vooral voor kousen, maar ook voor mantels.

Deken - een van grove wol gemaakte, sterk geruwde, niet geschoren stof.

Drapier - ondernemers die ruwe wol inkochten, deze door thuiswerkende deelarbeiders allerlei bewerkingen lieten ondergaan en de stoffen na het vollen meestal ongeverfd aan een koopman doorverkocht.

Drieschachten - stof bestemd voor mantels van mannen voor kerkgang en begrafenis (ook: Barkannen).

Droogscheren - egaliseren van een weefsel door de uit de stof stekende vezeleinden te verwijderen, met een speciale droogscheerdersschaar.

Fustein - een gekeperde stof waarvan de ketting meestal grotendeels uit ongetwijnd linnen bestond en de inslag uit fijne kamwol.

Grein - sterke stof, oorspronkelijk geweven uit geite- of kameelhaar en later ook uit wol en zijde.

Kaarden - ruwen en reinigen van de wolvezels.

Kalanderen - een weefsel met kracht samendrukken zodat het een geslotener karakter krijgt.

Kamster - legde door het kammen door de wol de lange wolvezels naast elkaar.

Karsaaien - korte wolsoort, dikker dan laken.

Laken - effen stof van fijne kamwol, vooral gebruikt voor bovenkleding en uniformen.

Passement - verzamelnaam voor allerlei band- en koordachtige versieringen, gebruikt als garnering of afwerking van kleding of meubilair.

Polemiet - bonte geweven stof of kledingstuk, daarvan gemaakt.

Ras - een kamwollen, meestal gekeperde stof, met een getwijnde ketting en inslag.

Rokjes - rokjeswever.

Saai - zekere lichte, gekeperde wollen stof: gekeperde kamelot of wollen grein.

Sajet - stoffen, gemaakt van grove kamwol, die minder lang gevold worden dan lakense stoffen.

Vellenploter, velleblooter, vachteploter - schapehuiden van de wol ontdoen door de huid in te smeren met zuur, te laten rotten of met kalk te bewerken zodat de wol loslaat.

Vollen - bewerking van wollen stof, om het de nodige dichtheid te geven en van vetdelen te zuiveren.

Wardein - stedelijk beambte belast met het keuren van waren.

Warp - weefsel van wol en linnen.

Weven - werkzaamheid waarbij verschillende stellen draden of touwen tot een eenheid samengevoegd worden.

Bron:

Leidse beroepen <http://www.hollebeek.nl/leiden/ldnberoep.html>

Gebruikte bronnen, literatuur en websites:

Bodemvondstenwereld: <http://www.bodemvondstenwereld.nl/>

Boon, R.J., *Lakenloodjes een studie naar de toepasbaarheid van stadswapens voor de datering van Hollandse lakenloden uit de 13e tot en met de 19e eeuw*. 2012

Bult, E.J., 2002. *Lakenproductie en handel in Delft*, Delf. Cultuurhistorisch Bulletin Delft, Vol. 4 No. 3: 10-11.

Determinatie van verzegelloodjes in Nederland: <http://www.koolwaaij.nl/Loodjes/>

Inventarisatie van gevelstenen te Leiden: <http://www.gevelstenen.net/kerninventarisatie/index.htm>

Kallen, Alexander van der: 'Lakenloodjes' <http://archeologieboz.nl/2014/07/lakenloodjes/>

Lanschot Hubrecht, J.A. van, *De Leidse lakenindustrie in de 17e eeuw en de werkzaamheid van de familie Hubrecht in deze bedrijfstak*, Chateauneuf de Grasse 1984, 34 p.

Mijderwijk, Leon C., *Stof en loden, in soorten en maten diverse verschijningen van goudse lakenloden in Tidinge* 2009, pp 140-146

Museum De Lakenhal te Leiden: 'Zeven eeuwen Leids laken', <http://lakenhal.nl/nl>

Museum Het Leids Wevershuis:
<http://www.wevershuis.nl/leidse-textielnijverheid-geschiedenis-in-vogelvlucht/>

Museum Rotterdam:
<http://museumrotterdam.nl/collectie/zoekresultaten/0/16/&search=objecttrefwoorden%3A%22lakenlod%22>

Nieuwsbrief Archeologie en Monumenten nr. 31 van maart 2006 van de Stichting In den Scherminckel te Bergen op Zoom en <http://archeologieboz.nl/2014/07/lakenloodjes/>

Traast-Bos, Marijke: 'Van Grondstof tot Gebruikstextiel'
<http://www.lastpak.nl/emel/images/his/lezing.html>

Vondsten: <http://home.vondsten.nl/>

Wikipedia: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Lakenlood>

Wikipedia: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Lakenindustrie>

Isaac Claesz. van Swanenburg - The Removal of the Wool from the Skins and the Combing - WGA21986, by Isaac Claesz. van Swanenburg - Web Gallery of Art: Image Info about artwork. Licensed under Publiek domein via Wikimedia Commons - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Isaac_Claesz._van_Swanenburg_-_The_Removal_of_the_Wool_from_the_Skins_and_the_Combing_-_WGA21986.jpg#/media/File:Isaac_Claesz._van_Swanenburg_-_The_Removal_of_the_Wool_from_the_Skins_and_the_Combing_-_WGA21986.jpg

Placcaet, resolutie, generale ordonnantie van 1666

In de hierna volgende getranscribeerde tekst van een Ordonnantie uit 1666 van de Groninger Provinciale Staten, wordt beschreven welke impost (BTW) werd geheven op de 'Wolle Laeckenen'. Deze 'Wolle Laeckenen' waren in de 17e en 18e eeuw één van de vele 'generale middelen' waarop belasting werd geheven.

Onder deze middelen vielen azijn, bezaaide landen, gehoornde beesten, bieren, boeten, brandewijnen, dienstboden loon, gemaal, 'golden-laeckenen', haardsteden of schoorstenen, oorgeld op de paarden, zout, tabak, turf, waaggeld, 'wollen-laeckenen', wijnen en zeep.

Deze 'generale middelen' werden niet alleen in de provincie Groningen, maar in de gehele Republiek der Zeven Verenigde Provinciën, in 1579 gevormd bij de Unie van Utrecht, aan het begin van de tachtigjarige oorlog ingevoerd.

In het 'Tractaat van Reductie', dat in 1594 te Groningen werd opgesteld, staat "Dat die stadt Groeninghen mette Ommelanden zullen int inwilligen der generale middelen ende contributiën tot stuer van de gemeene zake hen conformeren ende gelijk maken nae advenant van andere contribuerende provinciën." Oftewel: De Stad Groningen en de Ommelanden moesten op gelijke voet als de andere leden van de Unie bijdragen in de kosten van het bondgenootschap. Alhoewel er veel protest was tegen deze maatregel werden de belastingen toch ingevoerd.

Met het geld dat de impost op de 'generale middelen' opbracht werden de kosten van de oorlog tegen Spanje gefinancierd.

Bij de Vrede van Munster, waarbij het einde van de tachtig oorlog werd bezegeld, werden de generale middelen niet afgeschaft, doch in plaats daarvan stelselmatig verhoogd. Het zou nog tot de Franse tijd duren, eer er veranderingen kwamen in deze voor de overheid zo belangrijke bron van inkomsten.

In de ordonnantie van 1666 wordt het als volgt geformuleerd:

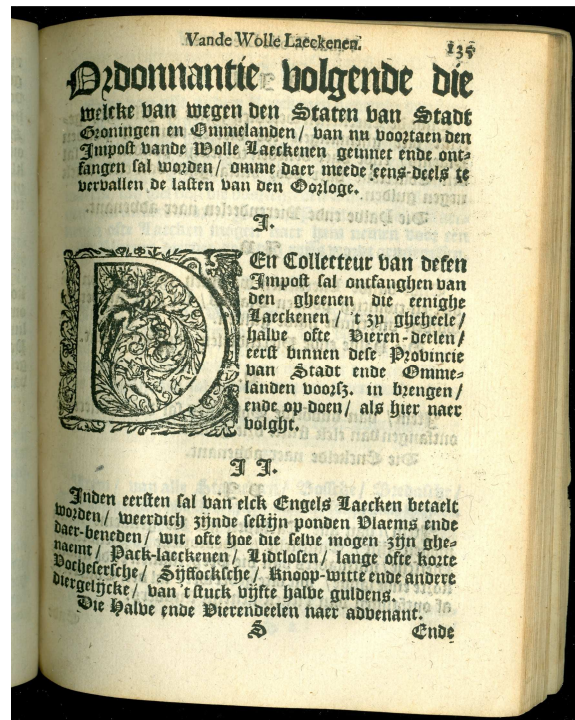
"De Generale Middelen (zijnde het beste ende seeckerste fundament van onse finantien ende consequentelijck naest Godt almachtich de principaelste oorsaecke van onse algemeene behoudenisse)"

In het tekstgedeelte van de hierna volgende ordonnantie gaat het enerzijds om de verschillende lakenproducten waarop de impost werd geheven, anderzijds om de loodjes die door de belastingcontroleurs na de bewerking en betaling aan de producten dienden te worden bevestigd.

De 14 getranscribeerde pagina's maken deel uit van de gehele ordonnantie waarin alle hiervoor vermelde generale middelen worden beschreven en die een totaal omvang heeft van 236 pagina's. De teksten van deze ordonnantie dateren respectievelijk van 12 Junij 1623, 23 Decembris Anno 1652 en 20 Decembris 1665.

De teksten waarin de loodjes worden vermeld heb ik **vet** weergegeven.

Van de Wolle Laeckenen.

Ordonnantie volgende die welke van wegen den Staten van Stadt Groningen en Ommelanden / van nu voortaan den Impost vande Wolle Laeckenen geinnet ende ontfangen sal worden / omme daer meede eens-deels te vervallen de lasten van den Oorloge.

I.

Den Collecteur van desen Impost sal ontfanghen van den gheenen die eenighe Laeckenen / 't zy gheheele / halve ofte Vieren-deelen / eerst binnen dese Provincie van Stadt ende Ommelanden voorsz. in brengen / ende op doen / als hier naer volghet.

II.

Inden eersten sal van elck Engels Laecken betaelt worden / weerdich zijnde sestijn ponden Vlaems ende daer-beneden / wit ofte hoe die selve mogen zijn ghenamt / Pack-laeckenen / Lidtlosen / lange ofte korte Vochesersche / Sijffocksche / knoop-witte ende andere diergelijcke / van 't stuck vijfte halve guldens.

Die Halve ende Vierendeelen naer advenant.

III.

Ende de Laeckenen weerdich zijnde in-gekocht / gereult ofte ghemangelt tot vier-en-twintich ponden Vlaems / ende daer beneden tot sestijn ponden toe / sal den Collecteur daer voor ontfanghen van elck stuck negen gulden.

Die Halve ende Vierendeelen naer advenant.

IV.

Ende vande Laeckenen waerdich zijnde boven die vier-en-twintich ponden Vlaems / sal daer aff betaelt worden viertijnde halve gulden.

Die Halve ende Vierendeelen naer advenant.

V.

Item / van dubbelde Dosijnkes sal den Collecteur ontfangen van elck stuck drie gulden.

Die Enckelde naer advenant.

VI.

Item / van alle Carsayen hoe die genaemt sullen mogen zijn / Engelsche / Noordtsche / Schotsche / Pletsche / mitsgaders van die Perpetuanen ende andere korte ende lange / wit ofte geverwet / sal den Collecteur af ontvangen van 't stuck achtijn stuyvers.

VII.

Ende van alle andere Laeckenen komende van buyten de voorsz. Provincie / hier onder niet gespecifeert / weerdich zijnde boven de sestijn ponden Vlaems / sal mede betaelt worden als voorsz. Maer soo eenige questie op eenige Laeckenen soude mogen vallen van die waerde / soo wel van die voorschreven Engelsche Laeckenen / als andere voorsz. Sal den Pachtter die selve Laeckenen ofte Laecken mogen naer hem nemen voor een pont Vlaems dierder dan den prijs wordt aengegeven.

VIII.

Item / van alle Vlaemsche Laeckenen buyten die voorsz. Provincie ghemaect / als Keper / Emmekens / H. K. Bellen / Wolfkens / Kempense / breede Hoorensche / Maleysche lanck omtrent dertich Ellen / ende diergelijcken sal betaelt worden twee gulden viertijn stuyvers. Die Halve ende Vierendeelen naer advenant.

IX.

Item / van alle Stametten / Bossche / Bredasche / Tilburghsche ende Weertsche Rosen / sal betaelt worden drie gulden vijftijn stuyvers. Die Halve ende Vierendeelen naer advenant.

X.

Item / van alle Munstersche / Limborsche / Weselsche / Oostersche / Dulsche ende diergelijcken prijse / sal voor elck stuck betaelt worden dertich stuyvers.

XI.

Item / van alle Voer-laecken buyten de voorschreven Provincie ghemaect / als Blaeu-lijsten / mitsgaders vande Utrechtsche Puycken ende Middelen twalf stuyvers.

XII.

Vande 1. 2. 3. 4. Loon / Critsche ende diergelijcken / mitsgaders vande Osenbrucksche / ende Peylaeckenen / oock vande Utrechtsche ende Amersfortsche ende Weselsche Voer-laecken / van 't stuck vijfde halve stuyvers.

XIII.

Item / van alle Baeyen buyten dese Provincie ghemaect hoe die zijn / ofte genoemt mogen worden / van elck stuck vijftijn stuyvers. Exempt de Camper Buffels / die welcke sullen gheven tijn stuyvers Die Halve ende Vierendeelen naer advenant.

XIV.

Item / van alle Lappen buyten de Provincie ghemaect / sal betalet worden voor de weerde derselver den vijf-en-twintichsten penninck.

XV.

Item / van alle Tapieten . Goude en Silvere gedruckede Leeren ende Tapieten Dekens / mitsgaders van alle ghemaecte kleederen / die van buyten inne worden gebrocht om te vercopen / als Wambassen / Geley-boren / Neerhosen / Mandilges . Vrouwen Rocken / Laecken Hoyken . Manteltjes ende andere / sal mede nae de weerde betaelt worden / den vijf-en-twintichsten penninck. Ende sal niemandt die selve mogen vercopen ofte veylen om te vercopen / voor ende aeler den Collecteur die selve aengegeven te hebben / op verbeurte van die selve / ende die boete van vijf-en-twintich gulden.

XVI.

Item / van gelijcken sal den Collecteur volgende dese Ordonnantie / den Impost ontfangen van alle de Laeckenen 't zy heele / halve ofte vierendeelen / die hy ten inganck van den Pacht sal bevinden inde Pack-huysen / Winckels vande Grossiers ofte Coopluyden / ende van alle de Lakenen die inde Bereydereye / Verwerye / by uytlijters / ofte Wansnijders bevonden sullen

worden / die den Pachter terstont sal teyckenen met sijn teycken ofte **loot** / uytgesonden vande inlandtsche Laeckenen ofte Baeyen / die welcke alleenlijck van desen Impost vry ende exempt wesen.

XVII.

Ende sullen alle Grossiers / Coopluysden ende andere eenige Laeckenen opdoende / alle drie Maenden gehouden wesen aen den Collecteur te betalen den Impost van die selve / ofte bewijs van te versenden der selver Laeckenen.

XVIII.

Ende op dat alle frauden te beter mogen worden voorgecomen ende verhoedt / soo en sal niemandt van wat qualiteyt ofte conditie hy sy / eenige Laeckenen komende van buyten de voorsz. Provincie op ofte in mogen doen / nochte wercken in eenige Huysen / Winckels / Pack-huysen ofte Kelders / hoe die souden mogen zijn / nochte lossen / nochte doen lossen in eeniger manieren / 't zy uyt Schepen / Wagens / Karren ofte van Holdt-dragers / ten zy die selve alvooren aen zijn gegeven / soo wel inde quantiteyt als qualiteyt van die selve Laeckenen / ende dat hy hebbe verkregen een Billet / inhoudende de quantiteyt ende qualiteyt van die selve Laeckenen / als vooren op dat de Pachter daer present mach komen ofte sijne Gecommitteerde senden omme te sien / ofte die selve accorderen mettet aengeven vande Billetten / ende om die selve **geloodet te werden aen beyde de eynden** / op poena soo yemandt anders bevonden soude mogen worden / eenige Laeckenen op ofte ingedaen te hebben / het waere wie het soude mogen zijn / Coopluysden / Grossiers / Borgers ofte Vremden / geen uytgesondert / op de verbeurte van die selve Laeckenen / ende daerenboven op elck Laecken te verbeuren XXV. Carolus gulden. Ende sal de Coopman by verbeurte als vooren / ghehouden zijn datelijcken by de gedaene opvoeringhe die wiete te doen aen den Pachter / die welcke gehouden sal zijn binnen den tijdt van drie uyren / nae dat hem die wiete ghedaen is vande opvoeringe / de voorsz. Visitatie ende **lodinge** te doen / door hem selvest ofte sijnen Gecommitterden / ofte dat by faute van sulcx die openinge by den Coopman gedaen sal mogen worden / ter presentie vande twee Loof-waerdige ghetuygen.

XIX.

Item alle Schippers / Schuyt Wagen ende Karre-luyden komende geladen met Laeckenen / van buyten de voorschreven Provincie / en sullen niet vermoghen die selve Laeckenen inde voornoemde Provincie op te doen / nochte laeten op doen / op die verbeurte van tijn Carolus gulden op elck stuck te verbeuren : Ten zy hen eerst ende alvoren vertoont worde een Billet als voorschreven is. Maer waert saecke dat eenige Laeckens waeren ghelost / opgedaen ende heymelijck inne gebrocht / 't waere by nachte ofte anders / in Packen ofte Vaten / ofte by die stucken / ende die selve Schippers / Wagen ofte Karre-luyden kennisse hadden van die selve fraude / sullen boven dien verbeuren haer Schepen / Schuyten / Wagens / Karren ende Peerden / ende boven dien gestraft ende gecorrigeert worden nae gelegentheyt der saecken.

XX.

Ende sullen alle vremde Persoonen van buyten dese Provincie met Laeckenen incomende als boven / gehouden wesen aen handen van den Pachter / ofte sijnen Collecteur t' haer Lieden arrivemente te stellen cautie suffisant / van dat den Pachter van sijnen Impost niet gefraudeert sal worden / ofte den Pachter ofte Collecteur te nomineren / den ghenen aen wien hy sijn Laeckenen sal hebben geleverd.

XXI.

Ende die Laken-kopers komende van buyten in die Provincie op eenige vrye Jaer-merckten binnen de Provincie van Stadt ende Ommelanden voorsz. sullen gehouden zijn / den Collecteur vande plaetse aen te geven die Nombre van alle die geheele / halve / vierendeelen ende achtendeelen van Lakenen by hen ter Merckt gebracht / op dat den Pachter ofte sijnen Collecteur die selve mach Visiteren ende doen opteckenen / ende sulcks **loden** / dat hy die selve kennen mach. Ende en sullen de voorschreven Laecken-kopers niet vermogen eenige Laeckenen als boven geseyt aldaer vercocht zijnde / af ofte uyt te leveren / ten zy dat den Pachter ofte Collecteur die selfde behoorlijck sal hebben **geloodt / daer by mach blijcken dat 't recht van den voorsz.**

Impost daer van is betaelt. Ende als sy wederom willen vertrecken / sullen gehouden zijn den Collecteur ofte Pachter daer van te adverteren / ende van den Collecteur een Billet verkrijgen van die Laeckenen / die zy wederom uyt willen voeren / welke Billet sy luyden den gezworen Laecken-wercker vander plaetsen sullen leveren / om te sien / off die selve Laeckenen accorderen met het Billet. Ende den selven Laeckenen-wercker sal in 't ofwercken vande voorsz. Laeckenen het **teecken-loot** weder aff ofte uyt doen / **die alleenich dienden om die voorsz. Laeckenen te kennen** / ende van alle die Laeckenen die denselven Laecken-kopers verkoft sullen hebben / by der Ellens op de Jaer-merckten voorsz. sullen sy den Collecteur betalen den Vijf-en-twintichsten penninck / ende voorts verklaren by Eede / ofte Mannen warheydt / het aenbrengen gedaen te zijn sonder eenich bedroch ofte fraude / ende indien jemant bevonden mochte worden desen Artijckel gecontravenieert te hebben / sal zijn op die verbeurte van die Laeckenen daerinne die fraude is gebruyckt / ende voorts op Arbitrale correctie.

XXII.

Ende sullen geen Laeckenen die van buyten dese Provincie worden gebracht opgeslagen mogen worden / dan binnen den besloten Steden / op die verbeurte van die selve Laeckenen / ende boven dien te verbeuren van die selve Laeckenen / ende boven dien te verbeuren hondert Carolus guldens op elcke stuck / dan soo eenige Schepen quamen te stranden / sullen die selve opgedaen worden / by den genen die sulcks toe staet te doen / met kennisse van den Officier ofte andere getuygen : Maer sullen die selve binnen vierentwintich uyren daeraen ghebrocht moeten worden tot de naeste Stede / dien een Billet van die selve Laeckenen gegeven sal worden / als voorsz. is.

XXIII.

Item / en sullen geene Laeckenen binnen yemants huysse binnen den besloten Steden / noch ten platten Lande bevonden mogen worden sonder **teycken** / daer by blijkt dat den voornoemden impoest [sic] is betaelt / op de verbeurte van die selve Laeckenen / ende boete van vijff-en-twintich Carolus gulden op elcke stuck te verbeuren / ten waere door negligentie vanden Pachter ofte sijnen Collecteur 't selve waere versuymt / in welken ghevalle alsulcken Persoon daer de Laeckenen bevonden worden ofte toe behoren / sal mogen volstaen met verclaeringe van sijne Manne waerheynt in plaetse van Eede / dat 't selve by sulcken gevalle als vooren geschiet is. Ende sal den Pachter alsulcke Ordre mogen stellen met sijn Collecteur / omme te voorcomende frauden als hy dat best geraden vindt / sonder de goede luyden te travayleren / ofte te vereren in eeniger manieren buyten forme deser Ordonnantie.

XXIV.

Ende sal den Pachter gehouden wesen in allen plaetsen te stellen goede suffisante cautie / omme promptelijck te restitueren de Penningen die onder hem sullen worden genamptiseert / ende nae de liquidatie weder gerestitueert moeten worden / sonder dat de Pachter ofte de Borgen hen sullen moogen behelpen met eenigen uytvluchten / reserven / ofte andere wegen prompte restitutie verhinderende / daer toe de Pachter oock de Borgen (al tot keure van de Laecken-kopers) sonder eenige exceptie ofte smal-dielingen sullen mogen worden gecompellert / niet tegenstaende eenige oppositie / appellatie / ofte eenige andere behelpen / hoe die genoemt sullen mogen worden / de die selve by der handt soude pogen te nemen / dat oock de Laecken-kopers gehouden sullen wesen / den Collecteur ofte Commijs promptelijck te betaelen alle sulcke Penningen / als sy by liquidatie als vooren / bevonden sullen worden schuldich te wesen.

XXV.

Sullen oock gheene Laeckenen ontfangen moogen worden in eenige Bereyderye / nochte Verwerre / sonder **Loodt ende Teycken van den Pachter** / op die boete ende breucke van vijf-en-twintich Carolus guldens / te verbeuren / op elcke stuck by den voorsz. Bereyders ofte Verwers / soo dick ende menichmael bevonden soude mogen worden.

XXVI.

Ende soo eenich Laecken ofte Laeckenen met eenige **gevalschte / ofte geconterfeyte looden**

bevonden mochten worden / ofte dat **olde looden** daer aen waeren gesteecken ofte gedaen / in wat manieren 't selve soude mogen wesen / sal zijn op de verbeurte van die selve Laeckenen / en van hondert Golden Realen op elck stuck daer de fraude aen waere gedaen / ende daerenboven gestraft te worden naer gelegentheyt vander saecke.

XXVII.

Maer soo eenich Loodt by ongeluck verloren mochte worden van eenich Laecken / het waer in de Beryderye ofte Verwerye / daer den Impost aff waere betaelt / mits eenich redelijck bewijs / sal de Pachter een nieuw Loodt / ende sijn teycken op 't selve doen ofte slaen / als hy oock gehouden sal wesen te doen van eenige loden die los zijn geworden. Ende sal voor 't loot ende sijnen moeyten ontfangen een halve stuyver / sonder vorder daer aff yet te genieten.

XXVIII.

Ende die Laeckenen die gesonden worden van d' een Stadt ofte plaetse in d' andere / omme te Beryden ende Geverwet te worden ('t welck niet en mach geschieden sonder loot ofte teycken / als vooren van den Pachter) sullen geloodt zijnde vrye ende vranck mogen gaen over ende weder-over sonder verbeuren.

XXIX.

Den Pachter ofte sijne Gecommitteerden ende medestanders sullen moeten beloven de Ordonnantie te onderhouden ende met gheene Laecken-kopers ofte andere / wie 't soude mogen zijn te conniveren ofte composeren / omme den aenstaenden Pachter te frauderen.

XXX.

Ende sal de Pachter ten inganck van sijnen Pachte geassisteert met een gezworen Bode ofte Gerichts-Dienaer moeten opteyckenen alle de geheele / halve / ende vierendeelen Laeckenen / die gevonden sullen worden by den Grossiers / Coopluysden / Laecken-kopers / ende andere hen met Laeckenen generende / ofte van die slve Coopmanschappe onder hen hebbende / als oock alle die Laeckenen / die sy mogen hebben in haere Verweryen / Beryderyen / ofte elders / sonder eenige van dien te mogen verzwijgen / dan sullen gehouden zijn die selve Laeckenen te **doen loden** / ende teyckenen als voorschreven is / omme 't recht van den voorgeschreven Impost daer van ontfangen te worden / terstont ofte als die vervallen zijn naer inholt deser Ordonnantie / des blijft de Pachter ten uytganck van sijnen Pacht ghehouden weder uyt te keeren / gelijcke peyl van alle de geheel / halve / ende Vierendeelen Laeckenen / die ten uytganck van sijnen Pacht by hem geloodt bevonden sullen worden / ende daerenboven gehouden promptelijck te restitueren aen den volgenden Pachter / de Penningen die by hem daer van ontfangen zijn / ofte andersins aen den uytlijter volgende de liquidatie met hem te maecken / ende dat soo wel vande geheele / halve ende Vierendeelen Laeckenen / die soo inde Stadt als ten platten Lande bevonden sullen moogen worden / sonder dat de Laecken-kopers eenige witte ofte geverwede Laeckens / tot prejuditie van den ofgaende ofte aencomende Pachter sullen moogen scheuren / op die boete van hondert Guldens.

XXXI.

Niemandt wie hy zy / sal den Pachter nochte sijnen Gecommitteerden moogen doen eenich belet / 't zy in 't teyckenen ofte looden vande Laeckenen / in 't ontdecken van eenige frauden / ende visiteren vande Beryderye / Verwerye ofte anders / nochte die selve qualijcken toe te spreeken nochte misdoen / op de poene van hondert Carolus guldens / ende daerenboven arbitralijcken gestraft te worden / naer ghelegentheyt van der saecke.

XXXII.

De Pachter blijft van desen Impost sal gehouden zijn alle drie Maenden te betaalen ten Comptoyre van den Ontfanger Genereal deser Provincie soodaene somme van Penningen / als nae proportie vande beloofde Pacht-penningen verschenen zijn / ofte by ghebreecke van dien / sal d' Ontfanger deselve mogen doen innen / ende executeren aen den Pachter / sijnen Borgen ofte Medestanders / naer vermelden ende inholt vande Generale Ordonnantie.

Bron: Placcaet, resolutie, generale ordonnantie: mitsgaders ordre van verpachtinghe ende procederen, item particuliere ordonnantien ende instructien op 't collecteren ende innen van de generale middelen van stadt Groningen ende Ommelanden. Uitgegeven te Groningen 'by de Weduwe van Edzard Huysman, Provincie ende Academie Boeck-Drucker Ordinarius; Anno 1666', in de Duitse Fraktur gedrukt, met op het formaat 141 x 181 x 125 mm omvat.

Transcriptie B.D. Poppen, Uithuizen, 1 juni 2015, <http://www.bdpoppen.nl>

Nawoord:

Het interessante van bovenstaande ordonnantie is onder andere dat hieruit blijkt dat er ook loodjes aan de stoffen werden gehecht vanuit 'belastingtechnisch oogpunt'. Tot nu toe is in diverse publicaties over lakenloodjes alleen maar geschreven over de toepassing van de loodjes in het bewerkingsproces van de lakens. Uit bovenstaande blijkt dat ook de 'belastingambtenaren', zoals de pachters, de gecommiteerden en de collecteurs een lood of teken aanbrachten op het laken - "Loodt ende Teycken van den Pachter". Dit als bewijsstuk dat de opgelegde impost (belasting) op de "Wolle laeckenen" was betaald.

Lakenhandel in de zestiende eeuw naar H Crammafeus, Rechnung auf Kaufmanschafft (Nurnberg 7518).

Zie voor meer informatie betreffende de belastingen op de generale middelen:

B. D. Poppen *De belasting op het gemaal in Stad en Ommelanden 1594-1856. Een aspect van onze sociaal-economische geschiedenis waarin molenaars en cherchers centraal staan.* Uithuizen, 2004. ISBN 9080850314, gebonden, genaaid, geïllustreerd, 298 pagina's op A4.

